

Qərib soydaşımızın qəməli taleyi

Hərbi həkim Əqil Qaziyev kim idi?

İkinci Dünya müharibəsinin sarsıdıcı yaraları bu gün də unudulmamış, sızılırları qəlblərdən silinməmişdir. Milyonlarla insana fəlakətlər gətirən müharibənin qurbanları unudulmamalı, oxuculara onlar haqqında məlumatlar verilməlidir. Belə günahsız qurbanlardan biri də müharibənin qanlı-qadalı alovalarından yaxasını qurtara bilməyərək gənc yaşında həlak olan və arzuları gözlərində qalan Əqil Qaziyevdir.

Əqil Qaziyev 1918-ci ildə Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzi olan İrəvan şəhərində görkəmli maarif xadimi, Azərbaycan SSR-in əməkdar müəllimi Həsən bəy Qaziyevin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Üç yaşında ikən ailəsi erməni daşnaklarının İrəvanda müsəlmanlara qarşı törətdikləri vəhşiliklər nəticəsində Naxçıvan şəhərinə pənah gətirmişdi.

1925-1935-ci illərdə Əqil ibtidai və orta təhsilini Naxçıvanda almışdır. Qohumlarının dediklərinə görə, həkim imiş. Yaxınlarına yazdığı məktublarda ünvan göstərərəkən qeydlərindən də həkim olduğu aydınlaşır: “Мой адрес: 2527, полевая почта, мед. сан.взвод 13. Врачу Казиеву А.Г.”

Əlimizdə Əqil Qaziyevin həkimliyini təsdiq edən sənəd olmasa da, xalası oğlu, görkəmli alim və ictimai xadim Əziz Əliyevin geniş tərcümeyi-halında qohumları haqqında məlumatın bir cümləsi sübut edir ki, o, həqiqətən, həkim olmuşdur: “Həsən Qaziyevin... övladları Cavad maliyyəçi, Şamil rəssam, Əqil isə həkim idi”. Əziz Əliyevin onun həkim olmasını yazması təsadüfi deyildi və mötəbər bir qeyddir. Əqil Qaziyevin 1935-1938-ci illərdə Azərbaycan Tibb İnstitutunda təhsil aldığı illərdə Əziz Əliyev həmin institutun direktoru idi və xalası oğlu Əqili yaxşı tanıyırdı. Hətta qohumlarının dediklərinə görə, Əqilin Tibb İnstitutuna qəbul olunmasında Əziz Əliyevin məsləhəti və köməyi olmuşdur.

Əqil Qaziyev institutda oxuduğu illərdə Əziz Əliyevin qayğısı, təşəbbüskarlığı və tələbkarlığı sayəsində tələbələrin yüksək təhsil alması üçün əlverişli şərait yaradılmışdı. 1932–1934-cü illərdə əməkdaşlar tərəfindən latın qrafikası ilə 45 adda dərslik və dərs vəsaiti tərtib edilərək tələbələrin ixtiyarına verilmişdi. İnstitutda müxtəlif kafedralar yaradılmış, professor-müəllim heyəti yüksəkixtisaslı kadrlarla möhkəmləndirilmişdir. Nəzəri və təcrübi dərslərin keyfiyyəti yüksəldilmiş, ehtiyacı olan tələbələr yataqxana ilə təmin edilmişdi. Ayırı-ayrı fənləri daha dərinləndirən öyrənmək üçün yaradılan kitabxana fondu yerli və xarici müəlliflərin tibbə aid əsərləri ilə zənginləşdirilmişdi. Belə bir şəraitdə başqa tələbə yoldaşları kimi, Əqil Qaziyev də yüksək səviyyədə tibbi təhsil almışdır.

Əqil Qaziyev 3 oktyabr 1940-cı ildə bacısı Şölə xanıma göndərdiyi məktubunda “ilimin yarısını başa vurdum. Gözləyirəm ikinci ilimin çıxmağını” sözlərindən aydın olur ki, o, 1940-cı ilin may ayında hərbi xidmətə gedib. “Unudulmaz və istəkli bacım” müraciəti ilə başlayan və çox təsirli dillə yazılan məktubdan onun əsgərlik həyatı haqqında müəyyən məlumat almaqla yanaşı, gənc azərbaycanlı əsgərin duyğu və düşüncələri ilə də tanış oluruq: “Bacıcan, indi işimizin olduqca pis vədəsidir. Belə ki, səhər saat 5-dən durub axşam saat 11-də yatırırıq. Bu yaxınlarda 8 günlük təlimə gedirik. Buraların havaları olduqca soyuqdur. Çöldə yatmaq olduqca zülümdür”.

Əqil Qaziyev məktubunda “qütbətdə yaşamağın nə qədər kədərli olmasını” özünəməxsus tərzdə izah edir: “Qütbətdə yaşamaqla ana yurdunda yaşamağın böyük fərqi vardır. Belə ki, mən gözümlü açandan qütbətdə oldum, daima doğma atama və bacı-qardaşıma baxmayaraq qocalıb həya-

tımın sonuna çatıram”. Bu sözlərin ardınca isə yazdığı “Ölüm dərdi” adlı 3 bəndlik şeirindəki “Kimsə dözməz qütbətdəki gözlərimin yaşlarına”, “Dəyə bir güllə məzar daşlarıma”, “Çarə yox gözlərimin yaşlarına”, “Deyirəm sus, daha xoşdur qəmli məzar”, “Qoy yesin quşlar, ilanlar ətimi” kimi misralar bir tərəfdən Əqilin romantik təbiətindən xəbər verirsə, digər tərəfdən onun qütbətdə keçirdiyi hiss və həyəcanları, ümitsiz düşüncələri və “ölüm dərdi”ni ifadə edir.

1941-ci ildə İkinci Dünya müharibəsi başlayır və Əqil Qaziyev ön cəbhəyə göndərilir. Onun cəbhə həyatı, həkimlik fəaliyyəti, dünyagörüşü, qütbətdə keçirdiyi hissələr, ailəsinə münasibəti, xarakterinin bəzi özünəməxsusluqları və nəhayət, nakam taleyi haqqında qohumlarından aldığımız məlumatlara və özünün müharibə illərində cəbhədən bacı və qardaşına yazdığı əlimizə gələn məktublarına əsaslanaraq müəyyən fikirlər söyləmək mümkündür.

Bacısına göndərdiyi məktubda olduğu kimi, ümitsizlik və “ölüm dərdi” onun müharibə illərində yazdığı məktublarında da özünü göstərir. Məsələn, yenə bacısı Şölə xanıma ünvanladığı və tarixini göstərmədiyi bir məktubda yazır: “12 oktyabrda budumdan yaralandım. Çölün düzündə qalaraq səni və ümumiyyəti yad edərək aşağıdakı qəmli şeirimi söyləyərək uşaq kimi gözlərimdən yaş damcılayırdı.

*Yaralandım, düşdüm qütbət ellərə,
Yox dilim, söyləyəm çarə ellərə.
Gözüm baxdıqca ətrafım yaddır,
Qılçam yoxdur, yaram bərbaddır.*

*Bağladım yaramı ağlayaraq,
Ürəyimdə əziz bacım sızlayaraq.
Nə edim, yox bacım yaramı bağlaya,
Nə edim, yox qardaşım çöldən götürə.*

*Atam qocadır, ölsəm əgər çöllərdə,
Mənim ölümümü xəbər verin ellərdə.
Nə edəcəydi atam, bacım, qardaşım,
Kim tapacaqdı qəbrimi?”*

Şübhəsiz ki, ciddi qüsurlarına və poetik ruhdan məhrum olduğuna görə bu bəndləri

şeyr adlandırmaq çətindir. Lakin hər halda həmin sətirlər gənc bir əsgərin qütbətdə keçirdiyi duyğu və düşüncələrini səmimiyyətlə ifadə etməsi baxımından dəyərlidir.

Əqil Qaziyevin cəbhə həyatı və ümumiyyətlə, ona məxsus olan bir çox xüsusiyyətlər haqqında 7 iyul 1942-ci ildə qardaşı Cavad Qaziyevə yazdığı məktubundan daha ətraflı məlumat alırıq: “Mən indi olduqca yaxşı dolanıram. Çünki özüm özümün ağasıyam. Deyim ki, brono-tankoviy briqadanı qvardeyis edirlər. Əgər belənci olmuş olsa, o zaman mənə birə yaxın qat 150 faiz maas verəcəklər (o zaman ayda 1500 alacam). Bunun hamısını yollayacam bizə. Lazım olsa, yaz sənə də bir qədər pul yollayım”.

Bu sətirləri oxuduqca Ə.Qaziyevin ön cəbhədə maddi baxımdan heç bir çətinliyi olmasa da, ailəsindən nigaran qalmasını hiss etməmək mümkün deyil. Əslində, onun ailəsinə diqqət və qayğısı məktubun əsas məzmununu təşkil edir: “Qardaşım, sənin haqqında yuxumu hər gecə qarışıdırıram. Bir mən ölüm, doğrusunu yaz görüm korluq çəkmirsən ki, yaxud xəstə deyilsən ki, yaxud işin nə kimi haldadır?”

Məktubda daha sonra bildirilir: “Qocaya (atası Həsən bəyi nəzərdə tutur – F.X.) köməklik edin. Çünki qazanmaq vaxtı keçdi. Əgər ölmərəmsə, sağlıqla vətənə qayıdaram, o zaman ona rahatlıq vermək olar”.

“Uşaqların tədris ili necə keçdi?... Yaz, ağamın (atasını nəzərdə tutur – F.X.) meyvacatı bitib? Ağaclar barlıdırımı?”

Məktubda Əqil Qaziyevin müharibə illərində hansı cəbhədə olmasına dair də bəzi məlumatlar vardır: “Mən indi Leninqrad oblastı (indiki Sankt-Peterburq – F.X.) ətrafındayam. Deyim ki, çox yerləri gözdüm... Nə isə, sağ qalmış olaramsa, o zaman sizə 1001 gecə nağılı kimi nağıl edərəm”.

Əqil Qaziyev öz taleyindən narahat idi. Sanki, ürəyinə dammışdı ki, müharibədən bir daha geri – Vətənə qayıda bilməyəcək. Elə qardaşına yazdığı məktubun ən təsirli yeri də onun bu həyəcanı və təlaşını əks etdirən hissəsidir: “Mən subay adamam, ölsəm də eybi yoxdur. Ancaq səndən bir xahişim budur ki, mənim əksimi böyüdərək ətrafına qara çəkibən onu başının üstünə vurasan. Mənə nənəmin qəbri yanında qəbr tikdiribən baş daşımın üstünə şəklimi çəkdirəsən və ona subaylığım haqqında yaxşı bir şey yazdırıb əsasən, oxuyan yeniyetmə cavanlara təsir etsin... Hələlik sayıqlamağım haqqında bu qədər”.

Əqil Qaziyev yazdıqlarını “sayıqlama” adlandırsa da, onların hamısı gerçəkləşdi. Ailəsinə göndərilən məlumata görə, Əqil Qaziyev əsgərlər qarşısında hansısa əmri oxuyarkən yaxınlığına bomba düşür, qəlpə gicgahına dəyir və həlak olur. Əqil Qaziyevin hansı ildə həlak olması dəqiq bəlli deyil. Bu barədə İkinci Dünya müharibəsində naxçıvanlıların itkin düşməsi və həlak olmasına aid Naxçıvan MSSR Hərbi Komissarlığının siyahısında da məlumat yoxdur.

Naxçıvan şəhər qəbiristanlığında Ə.Qaziyevin rəmzi məzarı var. Lakin keçən əsrin 70-ci illərində Əqil Qaziyevin qardaşı qızı Möhtərəm xanımın axtarışları nəticəsində onun qəbrinin Kaliningradda “Qardaşlıq qəbiristanlığı”nda olması haqqında məlumat əldə edilmişdir. Bu məlumatın doğru olub-olmaması yoxlanılmamışdır.

Sədaqətli, vətənpərvər, nakam eloğlu-muz Əqil Qaziyevin qısa ömür yolu ibrətamiz və müasir gənclər üçün nümunədir.

*Fərman XƏLİLOV,
AMEA Naxçıvan Bölməsi
Əlyazmalar Fondunun direktoru,
filologiya elmləri doktoru*